

**Hodás Milan. Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu
(a niektoré súčasné výzvy). Bratislava: História ľudských práv, 2016, 428 s.**

Slovenskú a českú právnoteoretickú spisbu obohatilo tento rok dielo kolegu *JUDr. Milana Hodása, PhD.*, s ambicióznym názvom *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu*. Sloveso „obohatila“ je použité adekvátne, pretože autor sa pokúsil aj o menej tradičný pohľad na ľudské práva, ktorý by ešte pred niekoľkými rokmi bol takmer neprijateľný. Dnes je len dôkazom, že opätovne začínajú byť kladené otázky, ktoré narušujú tú koncepciu ľudských práv, ktorá sa stala paradigmou v šesťdesiatych rokoch.

Kniha má viac než štyristo strán a z toho poslednú štvrtinu tvoria prílohy. Pritom kniha akoby sa pri písaní vyvíjala – z podoby, ktorú by sme označili za prechodnú formu medzi učebnicou a monografiou sa postupne transformuje na voľnejšiu esejistickú formu so zádrapčivými otázkami.

Dielo obsahuje 41 krátkych no hutne písaných kapitol. Text sa číta pomerne dobre, autor nepoužíva košaté súvetia ani zložité vetné konštrukcie. (Osobne som tiež celý život zastával tézu, že nezrozumiteľnosť alebo ťažká pochopiteľnosť nie je sama o sebe znakom vedeckosti.) Oceniť treba aj relatívne vysokú grafickú kvalitu diela, ktorá sa (konečne) stáva štandardom aj v našich pomeroch.

Autor chápe ľudské práva ako fenomén, ktorý je úzko spojený s demokraciou, slobodou a právnym štátom. Fakticky vypovedajú o postavení človeka v spoločnosti. Možno dokonca povedať, že z predstáv o mieste a úlohe jednotlivca boli a sú odvodzované. Ich vývoj možno sledovať v dvoch rovinách: prvej filozofickej a právno-teoretickej a tiež v rovine ich kodifikácie a aplikácie. Ľudské práva (zjednodušené) „označujú nároky, ktoré sa musia zakotviť vo fakticky platnom (písanom) práve, ale ktorých legitimita je zdôvodnená vyšším normatívnym poriadkom“ (s. 21). V nejakej podobe sa ochrana základných práv jednotlivca vyskytuje v každej spoločnosti (i keď zrejme nie pre úplne každého jednotlivca – v tomto sa môj pohľad od autorovho líši). Tichá dohoda o ich ochrane je zakomponovaná do recipročného mechanizmu práv a povinností, na ktorom je založené fungovanie spoločnosti a jej organizácia vrátane prípadnej štátnej moci. Z princípu podriadenia sa štátnej (verejnej) moci výmenou za ochranu vyplýva zrejme neodstrániteľný rozpor medzi bytím a vôľou jednotlivca a na druhej strane nutnosťou podriaďiť sa väčšiemu celku (štátu). Na rozdiel od podobných diel a učebníc, ktoré sa na Slovensku objavili v deväťdesiatych rokoch, cítime opätovné upozornovanie na význam sociálnych práv (napr. s. 36) – je to zrejme návrat k vyrovnanejšiemu postoju oproti zdôrazňovaniu politických a občianskych práv v porevolučnom období po roku 1989, v ktorom zas existovala prirodzená snaha sa vyhraniť proti dovtedy hegemonistickej komunistickej ideológii.

Úvahy o právach jednotlivca a ich podobe sa podľa autora objavovali od historicky najstarších čias. Európska koncepcia vychádza z kombinácie prirodzeného práva obsiahnutého v antickej filozofii a z humanizmu v jeho najširšej podobe. V uvedenom duchu v prvých dvoch tretinách textu opisuje podstatu aj vývoj koncepcie ľudských práv v západnej civilizácii – v podstate tradičným a pre odborníka predvídateľným spôsobom. Sympatické je hľadanie ich koreňov nie len v antike, ale už v starovekej civilizácii Sumerov, Babylončanov, Židov, Peržanov (s. 48 a nasl.).

Z prirodzeného entuziazmu sa však na strane 50 kolega *Hodás* (a pred ním profesor *Oskar Krejčí*, od ktorého údajnú citáciu prevzal) nechal fascinovať falošným prekladom *Kýrovho ediktu* zo 6. storočia pr. n. l. (známy aj ako *Kýrov valec*), ktorý koluje na internete, a z času na čas sa dostáva aj do publicistických a odborných diel. Citovaný odsek akoby definoval na starovek nebývalú škálu sociálnych, majetkových, pracovných, osobných práv a slobôd,

zakazuje otroctvo apod., čím pôsobí neuveriteľne revolučne, no má jednu základnú chybu – na pôvodnom hlinenom valci sa jednoducho nevyskytuje. Vymyslený text vznikol zrejme v USA niekedy po roku 1990 azda v dobrej snahe dokázať starobylosť koncepcie ľudských práv alebo ako pokračovanie úsilia iránskej vlády prezentovať tento edikt ako prvý dokument o ľudských právach.

V skutočnosti v oblasti relevantnej k našej téme z *Kýrovho valca* možno – a aj to nepriamo – odvodiť len príslub nastolenia náboženskej slobody a vnútornej bezpečnosti a tiež garancií životov, pre tých, ktorí sa *Kýrovi* podrobia (i keď to tiež nie je málo). Azda tiež aj odsúdenie a ukončenie politiky deportácií, ktorá bola praxou predchádzajúcich babylonských a asýrskych kráľov (hoci Peržania sa k nej v obmedzenej podobe neskôr vrátili).

Ale neodsudzujem nášho autora a ani profesora *Krejčího* príliš príkro! Citáciu z falošného znenia *Kýrovho valca* použil v roku 2006 aj prezident *George W. Bush*. Je len potvrdením toho, že v čase masívnej produkcie internetových *hoaxov* a hybridnej propagandistickej vojny o to viac treba rešpektovať staré pravidlo, že citovať by sme mali z čo možno najpôvodnejších zdrojov.

Je však pravdou, že perzský zoroastrizmus podobne ako judaizmus a budhizmus (a možno aj niektoré vtedajšie iné, no dnes už dávno zabudnuté náboženstvá toho obdobia) v sebe obsahoval značný humanistický étos a ich objavenie takmer súčasne v jednom relatívne krátkom období nebude náhodné a vypovedá o myšlienkovom kvase, ktorý v prvej polovici 1. tisícročia pr. n. l. panoval na Blízkom a Strednom východe.

V skutočnosti však predstavy blízke našej koncepcii ľudských práv sa formujú až na prelome stredoveku a novoveku a autor ich vzniku venuje dostatočnú pozornosť a správne opisuje aj istý rozdiel medzi vývojom v anglosaských krajinách a na kontinente. Historický prehľad sa končí v dobách najnovších, a to opisom procesu, v rámci ktorého sa ľudské práva a základné slobody stali agendou aj na úrovni Európskej únie a jej Súdneho dvora.

No od strany 222 začína byť kniha skutočne zaujímavou. Sústreďuje sa na paradoxy našej modernej koncepcie ľudských práv, ktorá sa stala paradigmou v šesťdesiatych rokoch, a upozorňuje na jej istú vnútornú rozporuplnosť a pretrvávajúce slabé stránky a nezodpovedané otázky. Osobne som poctený, že sa pri tom opiera aj o niektoré moje provokačné myšlienky z prác, ktoré som písal okolo roku 2000 a ktoré v tom čase neboli príliš pozitívne prijaté. Zrejme však zmena spoločenskej atmosféry a strata pôvodného naivného optimizmu vedie v súčasnosti k väčšej otvorenosti aj tiež k úvahám, ktoré čiastočne spochybňujú dnes prevládajúcu paradigmu. Možno sme dokonca na začiatku obdobia zmeny či výmeny paradigmy v oblasti ľudských práv ako takej.

Kolega *Hodás* sa snaží analyzovať situácie, o ktorých môžeme povedať, že povinnosť rešpektovať ľudské práva v nich neposkytuje rozumný návod na konanie (stroskotanci na mori, s. 229). Taktiež sa pýta, či prílišný dôraz na dodržiavanie ľudských práv spoločnosť vlastne nezbavuje schopnosti ich vedieť zabezpečiť a vynútiť (najmä voči tým, čo ľudské práva ohrozujú, s. 223). V zhode s citovaným doktorom *E. Báránym* za seba odpovedám, že presadiť ľudské práva možno len za situácie určitých mocensko-bezpečnostných predpokladov (napr. potlačenie zločinov a nastolenie autority štátnej moci na celom území štátu). Vytvorenie týchto predpokladov však nie je vždy možné pri rešpektovaní ľudských práv najnebezpečnejších ohrozovateľov formovaného vnútorného poriadku a bezpečnosti. Kolega *Milan Hodás* sa nevyhol diskusii ani o starej a zrejme nezodpovedateľnej dileme, či možno napr. zabiť nevinného, napríklad v situácii, že sa tak zachráni väčší počet životov (princíp najmenšej škody, s. 234–254). Tento problém pomerne detailne analyzuje aj na príklade situácie, či je možné a správne zostreliť civilné lietadlo s pasažiermi, ktorého sa zmocnili teroristi plánujúci ho využiť na samovražedný útok (s. 258–274).

V závere diela sa autor snaží upozorniť na aktuálne bezpečnostné ohrozenia pre demokratický právny štát, kvôli ktorým – v mene zachovania slobody a ľudských práv svojich občanov – štát musí používať efektívne opatrenia. Je však otázne, či terajšia koncepcia ľudských práv mu to umožňuje a či by používajúc drastické metódy neprestal byť právnym a demokratickým (a teda hodným ochrany).

Ľudské práva by však „nemali byť svätuškársky zneužívané. Ľudské práva je potrebné chápať ako práva všetkých jedincov, teda dvojstranný, či viacstranný vzťah, ktorý nie je spojený nielen s právami, ale aj záväzkami, či povinnosťami, a to tak vertikálnymi (jednotlivec-štát), ako aj horizontálnymi (jednotlivec-jednotlivec)“ (s. 286). Jasne teda platí, že ľudské práva musia byť spojené aj s povinnosťami voči spoločnosti a štátu.

Z textu diela sa dajú vyextrahovať otázky, ktoré doktor *Milan Hodás* v stále ešte trocha nemesnej podobe otvára: Naozaj máme priznať ľudské práva úplne všetkým? Nemalo by byť ich priznanie niečím podmienené? Napríklad nejakými povinnosťami? Existuje teda recipročný vzťah, v ktorom sa ľudské práva podmieňujú plnením nejakých povinností? Môžu sa vyskytnúť situácie, kedy je možné ich zo strany legitímnej verejnej moci obmedziť alebo odoprieť? Vieme definovať verejný záujem, ktorý umožňuje obmedziť ľudské práva vybraných jednotlivcov alebo skupín? Môže to byť napr. vyššia miera úžitku pre napr. veľkú skupinu, než je výška škody, ktorú utrpí jednotlivec alebo menšia skupina?

Čo s mimoriadne brutálnymi porušovateľmi ľudských práv (prípád *Breivik*) alebo jednotlivcami či skupinami, ktoré principiálne našu aktuálnu podobu ľudských práv na základe vlastnej ideológie odmietajú a chcú presadiť spoločenský model, ktorý by ich v sebe neobsahoval a ak áno, tak v odlišnej a veľmi osobitej forme (fašisti, islamskí fundamentalisti)?

Možno takmer s určitosťou predpovedať, že odpovede na tieto otázky budú spoludeterminovať podobu našej civilizácie na dlhé desaťročia, ak nie storočia. Kniha doktora *Milana Hodása* je tak u nás jednou z prvých lastovičiek znovuotvorenej diskusie o ľudských právach, v ktorej sa už nechceme uspokojiť len s ich pozitívno-právnou enumeráciou, po ktorej nasleduje obligátne deklarovanie, že ľudské práva a základné slobody sú „neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné“.

Aj to je jeden z dôvodov, prečo je recenzované dielo hodné pozornosti.

Daniel Šmihula*

Kosek Jan. Jak (ne)být sám (se) sebou. Problém autenticity. Zrod a cíle moderního člověka ve světle filozofie a literatury. Praha: Dokořán, 2015, 327 s.

Téma modernity, respektive popisu človeka se v ní pohybujícího, lze bezpochyby považovat za téma čtenářsky vděčné – co jiného, když ne naše současnost a její kořeny by si mělo zasloužit naši pozornost? Dílo *Jana Koseka* nazvané *Jak (ne)být sám (se) sebou. Problém autenticity. Zrod a cíle moderního člověka ve světle filozofie a literatury* se vděčnému tématu pečlivě věnuje, činí tak navíc originálním způsobem.

Knihu můžeme označit za knihu *pomezí*, tj. stojící, a to hned v několika rovinách, na hranici mezi různými oblastmi. O jaká pomezí se jedná? V první řadě o způsob zkoumání moder-

* Doc. JUDr. et MUDr. Daniel Šmihula, PhD., Dr. Iur., Stredoeurópska vysoká škola v Skalici. E-mail: dsmihula@hotmail.com.